

R a a m a t u d

Igal puul oma õunad ehk Kõnekäände mitmel teemal

Tere, tere, teid ma tunnen... Soove, tervitusi, tänamisi. Koostanud Anne Hussar. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn, 2002. 52 lk

Elevant voodi all, voodi lae all. Keerdküsimusi loomadest. Koostanud Piret Voolaid. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn, 2002. 60 lk

Mis sa soiud, võta soodat! Sajatusi, osatusi, parastamisi. Koostanud Anneli Baran. Eesti Kirjandusmuuseum. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn, 2002. 79 lk

Rahvasuus on ikka liikunud ja liigub tänapäevalgi mitmesuguseid vaikumaid ütlosti. Paljudele neist annab elujõu nende lühidus ja kujundlikkus. Äsja looduid tavatsetakse praegusajal nimetada kildudeks ja inimesi, kes neid ohtralt kasutavad, killumeesteks. Kas ja kui pikaks ajaks killud kasutusse jäävad, oleneb mitmest asjaolust.

Eesti rahvaluule arhiivi kõnekäänukartoteegis on sedalaadi ütlosti üle 200 000. Mõistagi ei ole kõik neist enam käibel – kui kaob nähtus, mille kohta ütlus käib, kaob ka ütlus ise. Näiteks ei tunne vanem põlvkondki enam väljendeid, millega tervitati ketrajat, ega ketraja vastust (*Kirpu ketrajale! – Täid tulijale, üheksä ühä nõöri vahele!*), või mida öeldi kurikaga pesupesijale (*Valgeks! – Valgeks vaja!*).

Ütluste ununemist või unustamist ei saa siiski üksnes ümbritseva tegelikkuse muutumise arvele kanda ning vähemalt osa kõnekäände on üsna teenimatult unarusse jäänud. Samas on teisenenud eluolu too-

nud käibele tänapäeva mõistatused-keerdküsimused (*Missugune kala ei uju?* – *Praetud kala*), sõnamängud (*Milline veski ei jahvata?* – *Anne Veski*) jne.

Eesti rahvaluule arhiivi kõnekäänukartoteegis on talletatud nii vana kui ka uut materjali ning ees seisab eesti kõnekäändude teadusliku suurväljaande koostamine. Selle eeltööna ongi kavandatud tosina jagu pisiraamatuid – kõnekäände mitmel teemal.

Praeguseks on ilmunud kaks vihikut kõnekäände, üks vanasõnu, üks tänapäeva loomamõistatusi-keerdküsimusi, trükki on minemas kolm vihikut kõnekäände ja üks sõnamänge. Kõnekäände on raamatute koostajad püüdnud valida neil teemadel, mis võiksid pakkuda huvi nii lapsele kui ka täiskasvanule. Konkreetsete kõnekäändude valikul on arvestatud nende levikuulatust, populaarsust ja aktuaalsust.

Vihikute autorite mõte ja soov on tuletada meelde unarusse jäetut, elustada ja populariseerida vana- ja ka uuerahva vaimukat ja mahlakat keelt ning ühes sellega elutervet mõttelaadi ja tõekspidamisi. Ehk on praegusaja inimeselgi neis pisiväljaannetes sisalduvast midagi kõrva taha panna?

Meenutagem, kuidas nõukogude ajal õpetati lasteaialapsi juba maast madalast tervitama sööjaid väljendiga *Head isu!* ning vastama kooris *Aitäh!* Tervitusi *Jätku leiba!* ja *Jätku tarvis!*, mida vahepeal kuulis üksnes vanemate inimeste suust, näeb nüüd aga juba taas, kas või

näiteks reklaamtekstidena leivautodel. Ütlused *Jõudu!*, *Jõudu tööle!* ning *Jõudu tarvis!* on olnud vähem tõrjutud, nähtavasti põhjusel, et uut töötegitajatervitust ei olnud asemele võtta.

Anne Hussari koostatud raamatust leiame kenakese kimbu ütlu-
si, millega vanasti töötegitajat või sööjat tervitati, ning ka suure hulga
vastuseid. Nende seas on tõsimeelseid, naljakaid ja rohmakaidki, sest
alati on leidunud lõuapoolikuid, kes tõsise asja pilaks pööravad. Sa-
mast raamatust saame teada, et vanarahvas pani väga pahaks, kui *Tere!*
või *Jõudu!* ütlemata jäeti. Seesugust ebaviisakust kommenteeriti õige
halvustavate ütlustega, nt *Selle ema pole teda rõhkima õpetanud, läks
mööda nagu must kellaga siga*. Kas pole tuttav olukord?

Piret Voolaid pakub lugejale kimbukese keerdküsimusi looma-
dest (*Miks kukk laulab silmad kinni? – Sest tal on laul peas*).

Anneli Barani koostatud vihikust leiame valiku osatusi ja paras-
tamisi. Tihti ei ole sellised sõnamised sugugi pahatahtlikud, nad on
pigemini naljatoonil öeldud ning nende eesmärk on pakkuda lõbu nii
endale kui ka teistele (*Kas sul rattad peras on, et sa ust ei viitsi kinni
panna? või Mine vaata, kas kanadel heinad ees!* – öeldakse sellele, kes
teiste jutusse vahele segab).

Asta Õim